Notat med svar på spørsmål om Mjøsaksjonen, Oslofjordprogram, finansiering av renseanlegg, nettkapasitet og fjernvarme

30. oktober 2026

1. Innledning

Det vises til deltakelse fra Osloregionen interkommunalt politisk råd (IPR) i høring i Stortingets Energi- og miljøkomite om statsbudsjett 2027 den 20. oktober. Vigdis Stensby, ordfører Hamar kommune, representerte Osloregionen IPR i høringen. Hun fikk flere spørsmål som besvares i dette notatet.

2. Spørsmål om Oslofjorden og Mjøsaksjonen

2.1. Spørsmål om Mjøsaksjonen, mulig Oslofjordprogram og finansiering av renseanlegg

Følgende spørsmål ble stilt i høringen 20. oktober:

- Kan du si nærmere om Mjøsaksjonen og hvordan man kan bygge et Oslofjordprogram på det? Sigurd Kvammen Rafaelsen, Finnmark (Ap)
- Mjøsaksjonen, eller Mjøsmodellen, spesielt om dere kan trekke frem hva som var spesielt viktig for suksessen for å rydde opp i Mjøsa, ikke bare i forhold til Oslofjorden men alle de ødelagte fjordene i dette landet? Terje Kollbotn, Hordaland (R)
- Henvisning til anmodningsvedtaket fra Stortinget i våres der et samlet Storting ba regjeringen se nærmere på et prosjekt. Ber om utdypende kommentar om dette med prosjektarbeid eller programarbeid som noen kaller det og hva som bør være virkemidlene der? Kari Sofie Bjørnsen, Akershus (H)
- Spørsmål om finansiering av avløpsrenseanlegg: Hvordan innrette virkemidlene slik at man ikke straffer de som allerede har gjort investeringene og de innbyggerne som vil få økte kostnader til i vann og avløp? Maren Grøthe, Sør-Trøndelag (Sp)

2.2. Svar på spørsmål om Mjøsaksjonen og mulig Oslofjordprogram

2.2.1. Beskrivelse av Mjøsaksjonen

(kilder: Aksjon Mjøsa – statusrapport, Miljøverndepartmentet (1979), Store norske leksikon og www.hias.no)

Mjøsaksjonen var en nasjonalt organisert miljøaksjon som foregikk fra 1973 til 1980. Årsak til den alvorlige tilstanden i Mjøsa, Norges største innsjø, var dårlig (eller ingen) rensing av avløp, direkte utslipp fra industri og få krav til rensing, avrenning fra landbruk, sammen med befolkningsvekst med økt velstand og forbruk som forsterket utfordringene.

Målet med aksjonen var å begrense forurensningen og bedre vannkvaliteten i Mjøsa. I 1973 startet «Den lille Mjøsaksjonen», som først og fremst omfattet kommunale renseanlegg og avløpsledninger. I 1977 vedtok Stortinget en utvidet aksjonspakke, kalt «Den store Mjøsaksjonen», som i tillegg omfattet avfall, industri, landbruk og spredt avløp.

I 1980 ble Mjøsaksjonen avsluttet, ett år på overtid. Aksjonen hadde da kostet 1,4 milliarder kroner. Selv om mål om reduksjon i fosforutslipp ikke ble nådd, ble aksjonen fremhevet som en suksess og har i ettertid tjent som et eksempel på hva en koordinert miljøaksjon og bred folkelig mobilisering kan føre til. Eksempel på folkelig mobilisering var «Husmoraksjon» om boikott av vaskemidler med fosfat og som presset på for endringer i reguleringen og innføring av fosfatfrie vaskemidler.

Det nyopprettede Miljøverndepartementet ga statstilskudd til bygging av renseanlegg og kloakkledninger. Som en del av Mjøsaksjonen ble HIAS etablert av kommunene Ringsaker, Hamar, Vang, Stange og Løten i 1974. Formålet til HIAS var å løse felles utfordringer med transport og rensing av avløp knyttet til gjennomføring av Mjøsaksjonen. Renseanlegget ble åpnet av miljøvernminister Gro Harlem Brundtland i 1979. Industribedriftene måtte på sin side legge planer for avløpsanlegg med rensetiltak.

Organiseringen involverte flere departement, daværende Landbruksdepartementet, Miljødepartementet, Kommunaldepartementet og Olje- og energidepartementet, og underliggende etater/virksomheter. Fylkeskommuner, kommuner og industri var også en del av organiseringen. Gro Harlem Brundtland som miljøvernminister fra 1974 var en sentral politiker og drivkraft for Mjøsaksjonen.

Tiltakene som ble innført i Mjøsaksjonen var tverrsektorielle, tilsvarende de ulike innsatsområdene i dagens Oslofjordplan (landbruk/avløp/industri). Finansiering kom fra statlige kilder som Landbruksbanken, Kommunalbanken, Husbanken Industribanken.

2.2.2. Osloregionens forslag om Oslofjordprogram

Osloregionen IPR har i høringssvar til tiltaksplan for Oslofjorden og i høringsnotat om Statsbudsjett 2027 foreslått at Staten må etablere et eget Oslofjord-program, finansiert og organisert etter modell av Mjøsaksjonen. Et Oslofjordprogram kan samle stat, fylkeskommuner, kommuner, næringsliv, FoU og frivilligheten i en koordinert innsats for å forbedre vannmiljøet i Oslofjorden og i hele nedbørsfeltet. Regjeringens foreslåtte endringer i organisering i forslag til ny tiltaksplan kan struktureres som en del av et slikt Oslofjord-program. Osloregionen IPR mener at Staten må ta et mer helhetlig, sektorovergripende ansvar.

Det er behov for en koordinering på tvers av departementer og statlige virksomheter, for å sikre mest mulig effektiv gjennomføring av tiltak, og en tettere samordning med fylkeskommuner, kommuner, frivilligheten og næringsliv i større grad enn hva som er tilfelle for gjeldende plan. Det er også behov for å samle kommunikasjon/informasjon om Oslofjord-arbeidet, inkludert oversikt over relevante forskningsprosjekter, kunnskapsformidling fra vitensentre, besøkssenter for Oslofjorden og andre initiativ.

Den største investeringen for å bedre miljøtilstanden er bygging av nye nitrogenrenseanlegg. Som en del av Oslofjordprogrammet, etter Mjøsaksjon-modell, vil det viktigste være å etablere en finansieringsmodell for investeringer i nitrogenrenseanlegg, inkludert incentiver til samarbeid om regionale anlegg. Se også svar på spørsmål fra Maren Grøthe (SP), under.

Vi viser videre til spørsmål fra Kari Sofie Bjørnsen som henviser til Stortingets vedtak nr. 905, 8. juni 2026. Vedtaket ble gjort ved Stortingets behandling av Dok 8:251 S (2025–2026) representantforslag om sterkere beskyttelse av naturverdiene i Oslofjorden og en egen oslofjordlov, jf. Innst. 375 S (2025–2026). Det ble fattet følgende vedtak:

> *«Stortinget ber regjeringen i den kommende reviderte Oslofjordplanen vurdere om det bør opprettes et prosjekt for å styrke koordinering blant alle aktører i arbeidet, med formål om å gjenopprette en god økologisk tilstand i Oslofjorden.»*

Osloregionen IPR mener at etablering av et Oslofjordprogram vil svare på Stortingets vedtak, om «å styrke koordinering blant alle aktører i arbeidet», der Staten tar et helhetlig, sektorovergripende ansvar.

2.3. Svar på spørsmål om finansiering av avløpsrenseanlegg

Osloregionen IPR har løftet behov for medfinansiering/finansiering av nitrogenrenseanlegg. Her er det flere forslag der kommuner som allerede har gjort investeringer også kan bli tilgodesett. Vi viser også til innspill fra ordfører i Lier kommune, Kjetil Kivle, som på vegne av et ordføreropprop (34 kommuner) ber om *«en statlig rentekompensasjonsordning for renseanlegg som bygges som en direkte*

konsekvens av pålegg om nitrogenrensing.» Han sier også at: «*Dette gjelder ikke bare Oslofjorden. Større renseanlegg også andre steder i landet vil bli pålagt nitrogenrensing, og spørsmålet om en mer rettferdig fordeling av kostnadene angår derfor kommuner over hele Norge.*»

Følgende forslag fra Osloregionen IPR og inkludert forslag fra Lier-ordfører (Ordfører-opprop), vil komme alle kommuner til gode:

- Tilby statlig låneordning for avløpsrenseanlegg
- Gi lånegarantier som kommuner eller interkommunale selskap (IKS) må ta opp. Bankene opererer med ulike nivåer i risikopåslag. Med garantier fra staten kan lånebetingelsene bli gunstigere.
- En statlig rentekompensasjonsordning for renseanlegg som bygges som en direkte konsekvens av pålegg om nitrogenrensing. Ordningen bør også omfatte anlegg der investeringene allerede er gjennomført.
- Merverdiavgiften for avløpstjenester ytterligere reduseres til 0%

3. Spørsmål om de største flaskehalser i nettet og om fjernvarme

Spørsmål fra Aleksander Stokkebø, Rogaland (H):

«Hvor i Osloregionen er de største flaskehalsene i nettet? Dere beskriver det en del i notatet, men sier ikke så mye om det. Hvor er de største flaskehalsene i nettet og hvilke konkrete grep mener dere vil ha best effekt for å få løst de situasjonene enten det er på å bygge nytt nett eller bruke det nettet som allerede finnes i regionen mer effektivt. Og punkt 2. fjernvarme nevnes, hvilke konkrete tiltak eller forslag utover det som handler om å bevilge mer penger ser der for dere? På f.eks det regulatoriske?»

3.1. Svar på hvor i Osloregionen de største flaskehalsene i nettet er.

Osloregionen står overfor betydelige utfordringer knyttet til kapasitet i strømnettet, både i transmisjonsnettet og regionalnettet. Selv om nødvendige oppgraderinger er under planlegging, går utviklingen for sakte til å møte behovene for elektrifisering, næringsutvikling og ny kraftproduksjon.

På transmisjonsnettnivå er de største flaskehalsene korridorene mellom Sørlandet og Oslo/Østfold, gjennom Grenland og Vestfold, og mellom Innlandet og Oslo. Innlandet har landets eldste strømnett, og hovedforbindelsen mot Oslo har fortsatt 300 kV som høyeste spenningsnivå. Planlagte oppgraderinger til 420 kV og ny ledning mellom Lillehammer og Oslo er forsinket, noe som viderefører kapasitetsutfordringene i regionen.

Flere deler av regionalnettet er i praksis fullt. I Nedre Glomma er det behov for omfattende oppgraderinger. På Nedre Romerike er kapasiteten presset, særlig rundt Frogner og Røykås transformatorstasjoner, hvor det også er store tilknytningskøer.

I Akershus er presset størst i Follo, med betydelige kapasitetskøer knyttet til planlagte datasentre. Samtidig ligger solkraftprosjekter på flere hundre MW i kø i Follo, Nedre Romerike og Gardermoregionen fordi nettet mangler kapasitet til tilknytning.

I Drammensregionen og Asker er hovedutfordringen ikke mangel på kraft, men begrenset nettkapasitet. Dette gjelder særlig områder med sterk næringsutvikling og økende elektrifiseringsbehov, blant annet i Drammen, Lier og Øvre Eiker. Her er behovet for både nettutbygging og mer effektiv utnyttelse av eksisterende kapasitet stort.

I Ringeriksregionen er utfordringen først og fremst lange ledetider. Hønefoss transformatorstasjon er et viktig tiltak, men kapasiteten kommer for sent til å møte dagens etterspørsel og investeringsbehov.

Kongsbergregionen har gode kraftressurser, men framtidig industriutvikling og elektrifisering vil være avhengig av økt nettkapasitet. Raskere nettutbygging og bedre framdrift i plan- og konsesjonsprosessene er avgjørende for videre verdiskaping i hele Osloregionen.

Osloregionen IPR mener følgende tiltak vil ha størst effekt:

- Raskere framdrift i kritiske nettprosjekter. Statnett og nettselskapene må prioritere nødvendige forsterkninger i transmisjons- og regionalnettet. Konsesjons- og planprosesser må effektiviseres uten at kravene til forsvarlige utredninger svekkes.

  Eksempel: Innlandsmodellen som pilot. Etter initiativ fra Innlandet fylkeskommune har Energidepartementet godkjent et pilotforsøk der fylkeskommunen og kommunene i Innlandet involveres tidligere i nett-planleggingen, for å teste om det gir kortere ledetider. Vår vurdering er at piloten også kan brukes til å teste ut regjeringens varslede tiltak for raskere nettutbygging, med næringsområder som Heggvin som konkrete test-caser, for eksempel for samlokalisering og fleksibel tilknytning.
- Noe av barrieren mot raskere strømnettutbygging er et regelverk som i praksis gjør nettselskapene tilbakeholdne med investeringer. Her må det vurderes finansieringsløsninger som avhjelper kostnadene for sluttbruker ved utbedring og utbygging av strømnettet.
- Tilrettelegging for lokal energideling. Regelverket bør åpne for mer fleksibel deling og samordning av energi innenfor næringsparker og industriklynger. Dette kan redusere samtidige effekttopper og bidra til bedre samlet kapasitetsutnyttelse.

Regjeringens ambisjoner om raskere utbygging av kraft og strømnett må følges opp med konkrete lov- og regelverksendringer. Stortinget bør etterspørre framdrift og sikre at varslede regulatoriske grep blir gjennomført. Samtidig må regjeringen raskt følge opp tiltak som ikke krever lovendringer, blant annet gjennom tydelige styringssignaler til statlige myndigheter og økte ressurser til saksbehandling i NVE.

3.2. Svar på spørsmål om tiltak for fjernvarme, utover økte bevilgninger, for eksempel regelverksendringer?

Potensialet for økt bruk av fjernvarme er stort, men utnyttes ikke godt nok. Mange bolig- og næringsbygg har allerede fjernvarme tilgjengelig uten å benytte den, selv om infrastrukturen er på plass og kunne bidratt til å avlaste strømnettet. Økt bruk av fjernvarme kan redusere belastningen på nettet i perioder med høy etterspørsel og frigjøre kapasitet til elektrifisering, ny industri og transport.

Oslo og Akershus har landets største fjernvarmenett og flere store forbrenningsanlegg, og har over tid bidratt betydelig til å redusere effekt- og strømbehovet i regionen. I Gjøvikregionen og Hadelandsregionen utgjør bioenergi om lag 20 prosent av energimiksen, hovedsakelig gjennom fjern- og nærvarmeanlegg, langt over landsgjennomsnittet.

I Ringeriksregionen arbeides det med løsninger for energiutveksling, varmegjenvinning og utnyttelse av overskuddsvarme fra datasentre og annen kraftkrevende industri, med potensial for både grønn næringsutvikling og økt energifleksibilitet.

For å utløse dette potensialet trengs bedre rammevilkår og regulatoriske grep som styrker fjernvarmens rolle i energisystemet. De foreslåtte endringene i prisreguleringen av fjernvarme bør derfor følges opp og støttes når de behandles av Stortinget.

Med vennlig hilsen

Målfrid Baik

direktør Osloregionen IPR

Tlf. + 47 992 59 458

e-post: malfrid.baik@osloregionen.no